

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
1. UVOD: O NEKIM MOGUĆIM DOPRINOSIMA PSIHOLOGIJE REŠAVANJU OTVORENIH PITANJA U SAVREMENOM VASPITANJU I OBRAZOVANJU	7
Literatura	36
2. PREDMET, ZADACI, STRUKTURA NAUČNIH SAZNANJA, RAZVITAK I KARAKTERISTIKE PEDAGOŠKE PSIHOLOGIJE ...	37
2.1. Predmet pedagoške psihologije	38
<i>Shvatanje pojmova vaspitanje i obrazovanje u pedagogiji</i>	38
<i>Shvatanje pojmova vaspitanje i obrazovanje u psihologiji</i>	41
<i>Dileme oko naziva i definisanja predmeta pedagoške psihologije</i> ...	42
<i>Definicije predmeta pedagoške psihologije</i>	43
2.2. Zadaci pedagoške psihologije	47
2.3. Struktura naučnih saznanja u pedagoškoj psihologiji	48
2.4. Razvitak pedagoške psihologije	50
2.5. Primena psihologije u školi: razvitak školske psihološke službe ...	59
2.6. Karakteristike pedagoške psihologije	66
<i>Sadržaji i oblasti pedagoške psihologije</i>	67
2.7. Nove oblasti istraživanja i primene u pedagoškoj psihologiji	68
<i>Inkluzivno obrazovanje</i>	68
Literatura	73
3. METODE I TEHNIKE ISTRAŽIVANJA U PEDAGOŠKOJ PSIHOLOGIJI	76
3.1. Posmatranje	77
<i>Prigodno posmatranje</i>	77
<i>Biografska metoda</i>	77
<i>Sistematsko posmatranje</i>	78
<i>Analiza situacije</i>	78
<i>Metoda vremenskih uzoraka</i>	79
<i>Eksperiment sa paralelnim grupama</i>	80
3.2. Neka otvorena pitanja u istraživanjima u oblasti pedagoške psihologije	85
3.3. Tehnike istraživanja u pedagoškoj psihologiji	88
<i>Upitnik</i>	88

<i>Intervju</i>	89
<i>Anketa</i>	90
<i>Skale procene</i>	90
<i>Projektivne tehnike</i>	91
<i>Sociometrijska tehnika</i>	93
<i>Testovi</i>	99
<i>Testovi sposobnosti</i>	100
<i>Testovi ličnosti</i>	101
3.4. Merne ili metrijske karakteristike testova	101
Literatura	103
4. DOPRINOS PSIHOLOGIJE LIČNOSTI PSIHOLOGIJI VASPITANJA I OBRAZOVANJA	105
4.1. O ličnosti	105
4.2. Teorije ličnosti	106
4.3. PEN teorija ličnosti i njena primena u vaspitanju i obrazovanju . .	109
<i>Dimenzija ekstraverzija – introverzija i njena primena u vaspitanju i obrazovanju</i>	111
<i>Ajzenkovo shvatanje ekstraverzije – introverzije</i>	115
<i>Ajzenkovo shvatanje dimenzije neuroticizma, primena u vaspitanju i obrazovanju i veza sa dimenzijom ekstraverzija – introverzija</i>	121
<i>Ajzenkovo shvatanje psihoticizma i primena u vaspitanju i obrazovanju</i>	123
4.4. Petofaktorski model ličnosti i njegova primena u vaspitno-obrazovnom radu	126
<i>Neuroticizam (N)</i>	127
<i>Ekstraverzija (E)</i>	128
<i>Otvorenost ka iskustvu (O)</i>	128
<i>Saradljivost (A)</i>	129
<i>Savesnost (C)</i>	129
<i>Determinante i korelati dimenzija, primena i pedagoške implikacije petofaktorskog modela ličnosti</i>	129
Literatura	133
5. DOPRINOS RAZVOJNE PSIHOLOGIJE PSIHOLOGIJI VASPITANJA I OBRAZOVANJA	136
5.1. Zakonitosti i principi razvoja	137
<i>Razvoj, sazrevanje, učenje</i>	137
5.2. Determinante (faktori, uslovi) razvoja	140
<i>Unutrašnji faktori razvoja – nasleđe i sazrevanje</i>	140
<i>Nasleđe: geni, hromosomi i dispozicije</i>	140
<i>Sazrevanje</i>	143
<i>Senzitivni ili kritični period i njegove pedagoške implikacije</i>	143
<i>Spoljašnji (sredinski) faktori razvoja</i>	148

<i>Broj dece u porodici i redosled rođenja kao faktori razvoja</i>	148
<i>Predškolske ustanove i škole kao faktori razvoja.</i>	151
<i>Odnos unutrašnjih i sredinskih faktora</i>	154
5.3. Pedagoške implikacije razvojnih teorija Pijažea i Vigotskog	157
<i>Teorija Pijažea</i>	157
<i>Specifičnosti dečjeg mišljenja.</i>	160
<i>Teorija Vigotskog</i>	167
<i>Zone razvoja i interakcija sa odraslima.</i>	168
Literatura.	176
6. DOPRINOS PSIHOLOGIJE UČENJA PSIHOLOGIJI	
VASPITANJA I OBRAZOVANJA – I	181
6.1. Definicije i vrste učenja.	186
6.2. Rano učenje	190
<i>Socijalna deprivacija: eksperimenti na životinjama</i>	191
<i>Socijalna deprivacija kod dece: hospitalizam</i>	195
<i>Prikrivena emocionalna zapostavljenost</i>	198
<i>Životna sredina siromašna u fizičkim dražima uz prisustvo majke</i>	199
<i>Noviji (kasnije opisani) simptomi hospitalizma</i>	201
6.3. Utiskivanje.	202
Literatura.	204
7. DOPRINOS PSIHOLOGIJE UČENJA PSIHOLOGIJI	
VASPITANJA I OBRAZOVANJA – II	207
7.1. Klasično uslovljavanje.	207
7.2. Instrumentalno (operantno) učenje	215
7.3. Učenje lavirinta.	219
7.4. Primena zakonitosti klasičnog uslovljavanja i instrumentalnog učenja na pedagoški rad	221
<i>Kažnjavanje i nagrađivanje</i>	224
<i>Programirano učenje</i>	228
<i>Prikaz postupaka modifikacije ponašanja</i>	240
<i>Klasično uslovljavanje i kontrauslovljavanje i postupci koji se na njima zasnivaju</i>	242
<i>Instrumentalno učenje i na njemu zasnovani postupci modifikacije ponašanja</i>	249
7.5. Učenje uviđanjem	256
7.6. Učenje po modelu.	259
<i>Postupci modifikacije ponašanja zasnovani na učenju po modelu</i>	262
<i>Postupci modifikacije ponašanja koji se baziraju na gašenju</i>	262
<i>Neki pojmovi gašenja kao osnova za postupke modifikacije ponašanja.</i>	264

Literatura.	266
8. POREMEĆAJI PONAŠANJA I UČENJA I NJIHOV TRETMAN MODIFIKACIJOM PONAŠANJA.	270
8.1. Poremećaji ponašanja i učenja: osnovni pojmovi i opšti pregled simptoma	271
<i>Psihoorganski sindrom (POS)</i>	271
8.2. Klasifikacija psihičkih poremećaja u detinjstvu i mladosti	275
8.3. Poremećaji učenja	278
<i>Disleksija</i>	278
<i>Disgrafija</i>	283
<i>Teškoće u računanju (diskalkulija)</i>	285
<i>Hiperaktivnost i hipoaktivnost</i>	290
<i>Poremećaj pažnje (bez hiperaktivnosti)</i>	296
8.4. Poremećaji govora i komunikacije	296
<i>Mucanje</i>	296
<i>Elektivni (selektivni) mutizam</i>	298
8.5. Anksiozni poremećaji	298
<i>Separaciona anksioznost</i>	299
<i>Anksioznost vezana za postignuće</i>	300
<i>Generalizovana anksioznost</i>	301
<i>Napad straha (napad panike)</i>	301
<i>Fobije</i>	301
<i>Prisile</i>	302
<i>Poremećaji raspoloženja</i>	302
8.6. Teški mentalni poremećaji.	303
<i>Autizam</i>	303
<i>Aspergerov sindrom</i>	304
8.7. Različiti pristupi u tretiranju razvojnih poremećaja i kritički osvrt na modifikaciju ponašanja	309
Literatura.	312
9. VASPITANJE I LIČNOST—MODELI VASPITANJA	316
9.1. Uvod: kratak prikaz razvitka naučnog psihološkog pristupa fenomenu vaspitanja	317
9.2. Relacije vaspitanja i ličnosti iz kliničke i mentalno-higijenske perspektive	319
<i>Deca sa problemima u ponašanju</i>	319
<i>Porodični uzroci nepravilnog ponašanja</i>	321
<i>Štetni uticaji u školi</i>	323
9.3. Modeli vaspitanja (vaspitni stilovi)	332
<i>Dvodimenzionalni modeli</i>	332
<i>Trodimenzionalni modeli</i>	344
Literatura.	354
10. ŠKOLSKO UČENJE KAO PROCES	358

10.1. Napredovanje u toku učenja	359
10.2. Psihologija transfera	362
<i>Teorije transfera</i>	362
<i>Pedagoške teorije obrazovanja</i>	362
<i>Metode ispitivanja transfera</i>	374
<i>Oblasti javljanja transfera</i>	375
<i>Transfer u oblasti učenja u školi</i>	376
10.3. Pamćenje	381
10.4. Zaboravljanje	386
<i>Uzroci zaboravljanja</i>	387
10.5. Pamćenje i zaboravljanje različitih vrsta gradiva	392
Literatura	394
11. DETERMINANTE ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA: FIZIOLOŠKI, FIZIČKI, EDUKACIJSKI I SOCIJALNOPSIHOLOŠKI FAKTORI ..	398
11.1. Opšti uvod u determinante školskog postignuća	399
11.2. Fiziološki faktori	402
<i>Pol učenika</i>	402
<i>Uzrast</i>	406
<i>Umor i odmor</i>	409
11.3. Fizički faktori	414
11.4. Edukacijski faktori	417
<i>Tehnike učenja</i>	417
<i>Nastavne metode</i>	423
11.5. Socijalnopsihološki faktori	426
<i>Grupe</i>	426
<i>Vođstvo</i>	428
<i>Školska klima i kultura</i>	430
Literatura	433
12. KOGNITIVNI FAKTORI ŠKOLSKOG UČENJA	438
12.1. Inteligencija	438
<i>Definicije inteligencije</i>	438
<i>Struktura inteligencije</i>	440
<i>Determinante razvoja inteligencije</i>	449
<i>Merenje inteligencije</i>	457
12.2. Intelektualne sposobnosti i školsko učenje	462
<i>Intelektualne sposobnosti i školska uspešnost</i>	462
<i>Intelektualni potencijali i školsko postignuće</i>	465
Literatura	469
13. MOTIVACIONI FAKTORI ŠKOLSKOG UČENJA	476
13.1. Priroda motivacije i osnovni motivi	476
13.2. Motivacija u vaspitno-obrazovnoj praksi	479
<i>Motiv radoznalosti (znatiželje), manipulacije i eksploracije (istraživanja)</i>	481

<i>Motiv postignuća</i>	482
13.3. Podsticaji za učenje	495
<i>Budnost</i>	495
<i>Namera</i>	495
<i>Svest o roku za koji se uči</i>	496
<i>Emocionalni odnos prema gradivu koji se uči</i>	496
<i>Pohvala i pokuda (uključujući i nagrade i kazne)</i>	497
<i>Saradnja (kooperacija) i takmičenje (kompeticija, nadmetanje)</i>	499
<i>Poznavanje rezultata</i>	506
<i>Uspeh i neuspeh</i>	506
Literatura.	507
14. LIČNOST NASTAVNIKA U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU	510
14.1. Ličnost nastavnika kao predmet istraživanja u pedagoškoj psihologiji i srodnim oblastima	510
14.2. Klasifikacija istraživanja o ličnosti nastavnika u pedagoškoj psihologiji i srodnim oblastima	511
14.3. Tipologije nastavnika.	512
14.4. Istraživanja o poželjnim i nepoželjnim osobinama nastavnika	516
14.5. Uticaj postupaka nastavnika na učenike	518
14.6. Istraživanja profesionalnog identiteta nastavnika	519
14.7. Teorije ličnosti i ličnost nastavnika	521
Literatura.	530
15. VREDNOVANJE U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU	538
15.1. Definicija i vrste vrednovanja	538
15.2. Školska dokimologija	540
<i>Školske ocene</i>	541
<i>Subjektivni faktori u ocenjivanju znanja učenika</i>	541
15.3. Ocenjivanje znanja učenika iz aspekta psihometrije	543
<i>O merenju, mernim instrumentima u njihovim osobinama</i>	543
15.4. Testovi znanja	556
<i>Tipovi zadataka u testovima znanja</i>	557
<i>Količnik obrazovanja i količnik postignuća</i>	558
<i>Normativni i kriterijumski testovi znanja</i>	559
15.5. Ocena kao vaspitno sredstvo: ocenjivanje znanja učenika iz aspekta psihologije učenja i psihologije motivacije	563
15.6. PISA istraživanja	565
Literatura.	570
16. VASPITANJE I OBRAZOVANJE U VIŠEJEZIČNIM I VIŠEKULTURNIM ZAJEDNICAMA.	574
16.1. Psihologija višejezičnosti i multukulturalizma kao oblast istraživanja	575
16.2. Razvoj ličnosti u jezički i kulturno heterogenim sredinama	595
<i>Govor</i>	595

<i>Razvoj govora</i>	601
<i>Odnos govora i mišljenja</i>	611
<i>Funkcije govora i jezika</i>	616
<i>Hipoteze i rezultati empirijskih istraživanja o uticajima jezički i kulturno heterogene sredine na razvoj ličnosti</i>	617
16.3. Modeli obrazovanja za heterogene zajednice	636
<i>Efekti raznih obrazovnih programa na govorni, intelektualni i socio-emocionalni razvoj učenika u heterogenim zajednicama</i> . . .	643
<i>Provera efekata dvo- i višejezičnog obrazovanja</i>	645
<i>Izbor nastavnog jezika i promena nastavnog jezika kod učenika autohtonih manjinskih zajednica</i>	647
Literatura	649

DODACI I DOPUNE

Dopuna 1.1. Osnovne informacije o psihologiji kao nauci	9
Dodatak 2.1. Školska i profesionalna orijentacija	62
Dopuna 3.1. Longitudinalno prikupljanje podataka	79
Dodatak 3.2. Ilustracije eksperimenata sa paralelnim grupama u pedagoškoj psihologiji	82
Dodatak 3.3. TIPI test ličnosti	102
Dopuna 4.1. O faktorskoj analizi	106
Dodatak 4.2. Zašto Ajzenk?	107
Dodatak 4.3. Dimenzija ekstraverzije – introverzije u raznim tipologijama ličnosti	112
Dodatak 4.4. Dimenzija socijalne poželjnosti/socijalne konformnosti (socijalne naivnosti)	125
Dodatak 4.5. HEXACO-šestofaktorski model ličnosti	132
Dodatak 5.1. Štetni faktori tokom prenatalnog razvoja	142
Dodatak 5.2. Samodeterminacija ili samoregulacija kao treća determinanta razvoja	155
Dodatak 5.3. Još neki pojmovi u vezi sa razvojem koji imaju pedagoške implikacije	156
Dodatak 5.4. Definicije osnovnih pojmova Pijažeeve teorije i karakteristike stadijuma razvoja – sažetak	164
Dodatak 5.5. Sažetak - opšte postavke i pedagoške implikacije Pijažeeve teorije	165
Dodatak 5.6. Ukratko o životu i stvaralaštvu Žana Pijažea (1896-1980)	167
Dodatak 5.7. Sažetak - opšte postavke i pedagoške implikacije teorije Vigotskog	172
Dodatak 5.8. Ukratko o životu i stvaralaštvu Lava Semjonoviča Vigotskog (1896-1934)	173
Dopuna 5.9. Gotovost dece za polazak u školu	174

Dopuna 6.1. Predmet i zadatak psihologije učenja, vrste učenja i proučavanje verbalnih asocijacija u eksperimentalnoj psihologiji	182
Dodatak 7.1. Ukratko o životu i stvaralaštvu Barus Frederik Skinera (1904 –1990)	217
Dodatak 7.2. Primeri za klasično uslovljavanje i instrumentalno učenje . . .	221
Dodatak 7.3. Metode za postizanje stanja mišićne i psihičke relaksacije. . .	244
Dodatak 8.1. Jedan primer tretmana disleksije terapijom (modifikacijom) ponašanja	281
Dodatak 8.2. Poznati disleksičari	282
Dodatak 8.3. Primer za vizuelno zatvaranje	283
Dopuna 8.4. Upitnik za utvrđivanje disleksije i primeri za disgrafični rukopis	288
Dodatak 8.5. Upotreba didaktičkih igara u prevenciji/tretiranju diskalkulije.	289
Dodatak 8.6. Još neke informacije o hiperaktivnosti prema a) Bojanin (1985) i b) Neuhaus (1998)	294
Dopuna 9.1. Frustracija.	323
Dopuna 9.2. Mehanizmi odbrane	327
Dodatak 9.3. VS skala (Skala vaspitnih stavova)	339
Dodatak 9.4. Afektivna dimenzija vaspitanja i teorija afektivne vezanosti	343
Dodatak 9.5. Još neke dodatne informacije o modelima vaspitanja.	351
Dodatak 10.1. Eksperiment u nastavi studija psihologije.	370
Dodatak 10.2. Transfer u oblasti sposobnosti jezičke analize	379
Dodatak 11.1. Sposobnosti, osobine ličnosti i uspeh učenika	401
Dodatak 11.2. Neka istraživanja biološkog ritma na biljkama i životinjama	416
Dopuna 13.1. Uticaj pohvale, pokude i ignorisanja na školsko učenje	497
Eksperiment Elizabet B. Hurlok (1925)	497
Dopuna 15.1. Školsko ocenjivanje kao merenje.	548
Dodatak 16.1. O jezicima sveta, njihovoj raspodeli i istraživanjima višejezičnosti.	576
Dodatak 16.2. Određenje osnovnih pojmova dvo- i višejezičnosti	583
Dodatak 16.3. Neka psihološka istraživanja balansirane/dominantne i koordinirane/složene dvojezičnosti.	590
Dodatak 16.4. Socijalnopsihološki aspekti dvo- i višejezičnosti	633

TABELE

Tabela 3.1. Primer za Likertovu skalu	91
Tabela 7.1. Osnovni postupci modifikacije ponašanja i oblici učenja (zakovitosti, principi, mehanizmi) na kojima počivaju	241
Tabela 8.1. Psihički poremećaji u detinjstvu (Ranšburg, 1998)	277

Tabela 9.1. Vaspitni stavovi i tip ličnosti za trodimenzionalni model vaspitanja	347
Tabela 10.1. Plan eksperimenta sa paralelnim grupama za ispitivanje transfera	374
Tabela 10.2. Rezultati prve i druge eksperimentalne grupe u eksperimentu Vudrova (1927)	376
Tabela 10.3. Tok zaboravljanja sadržaja nekih predmeta u srednjoj školi i na fakultetu (zapamćeno gradivo u procentima)	393
Tabela 10.4. Pamćenje stihova u detinjstvu i adolescenciji	407
Tabela 12.1. Korelacije na testovima inteligencije s obzirom na stepen srodstva (Izvor: Ivić et. al., 1976)	451
Tabela 12.2. Korelacije na testovima inteligencije s obzirom na stepen srodstva (Izvor: Zvonarević, 1976)	451
Tabela 12.3. Vrednovanje IQ-a i zastupljenost u populaciji	458
Tabela 12.4. Procena IQ-a poznatih ličnosti (Izvor: Cox, 1926)	461
Tabela 13.1. Klasifikacija opaženih determinanti ponašanja kod školskog postignuća (Izvori: Hajder, 1958; Vajner, 1986)	487
Tabela 13.2. Delovanje pohvale i pokude na ekstravertne i introvertne (Izvor: Popović, 1969)	499
Tabela 16.1. Definicije maternjeg jezika i dvojezičnosti	585
Tabela 16.2. Vrste/tipovi dvojezičnosti	586
Tabela 16.3. Skandinavski model obrazovanja za heterogene sredine	638

SLIKE I ŠEME

Slika 3.1. „Sociogram-meta“ jednog školskog odeljenja	95
Slika 3.2. Sociogram sa strelicama jednog školskog odeljenja	96
Šema 4.1. Grafički prikaz strukture ličnosti prema Ajzenku: primer za introvertni tip	110
Slika 5.1. Surogat majke: žičana i štofana majka	193
Slika 5.2. Štofana majka kao oslonac pri strahu	194
Slika 5.3. Pačići prate majku.	202
Slika 5.4. Konrad Lorenc i guske koje ga prate	203
Slika 7.1. Presijeva mašina za učenje	231
Slika 7.2. Skinnerova mašina za učenje	231
Šema 9.1. Ajzenkovi tipovi ličnosti i vaspitni stavovi	338

GRAFIKONI

Grafikon 10.1. Krivulje učenja	361
Grafikon 10.2. Tok zaboravljanja za besmislene slogove	386